

Encyklopedia filozofii polskiej, red. nac. A. Maryniarczyk, t. 1–2, Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin 2011, t. 1, ss. 957, t. 2, ss. 947.

We wrześniu ubiegłego roku ukazała się długo oczekiwana, niezwykła pozycja wydawnicza, jaką jest dwutomowa *Encyklopedia filozofii polskiej*. Gromadzi ona po raz pierwszy w historii polskiej filozofii całe jej bogate dziedzictwo, liczące prawie 800 lat (poczynając od XIII w. aż do czasów współczesnych). Już jako encyklopedia jest to wyjątkowa publikacja, będąca zarazem dokumentem i świadectwem żywotności i oryginalności polskiej myśli filozoficznej oraz dynamizmu życia naukowego, zwłaszcza na polu humanistyki.

Spotykamy wprowadzie po II wojnie światowej w polskiej literaturze filozoficznej sporo słownikowych opracowań filozofii polskiej i wydawanych leksykonów filozofów. Część tych dzieł powstała jeszcze w czasach PRL, jak np. *Filozofia w Polsce, Słownik pisarzy* (Wrocław 1971), wydany przez Instytut Filozofii i Socjologii PAN, czy *Filozofia a nauka* (Wrocław 1987), również wydana przez Instytut Filozofii i Socjologii PAN. Jednak obecna w nich prezentacja niektórych postaci filozofów została naznaczona piętnem ideologizacji marksistowskiej. Kultura polska okresu powojennego została bowiem pozbawiona prawdziwego, obiektywnego poznania filozoficznego rzeczywistości, której niezmiernie ważną częstkę stanowi człowiek. Całe pokolenia Polaków zostały poddane urojonej, upiornej marksistowskiej indoktrynacji. Nastąpiła w szybkim tempie ideologizacja filozofii przez marksizm i ubezwłasnowolnienie ośrodków filozoficznych, towarzystw naukowych, w tym również Polskiego Towarzystwa Filozoficznego. Szczególnie lata pięćdziesiąte (pręgierz stalinowskiego terroru) i następne upłynęły pod znakiem agresywnej, często i prymitywnej walki ideologicznej z wszelką filozofią, która nie była filozofią marksistowską oraz ze wszystkimi ośrodkami, jak i filozofami, którzy ośmielili się mieć inne poglądy. Można powiedzieć, że były to lata po prostu stracone dla rozwoju nieskrępowanej myśli filozoficznej.

Trzeba także wspomnieć o dziełach, które powstały już po transformacji ustrojowej 1989 roku i stanowią pewne przeglądy polskiej myśli filozoficznej, jak np. *Polska filozofia powojenna*, pod red. W. Mackiewicza, t. I–III (Warszawa 2001–2005); *Słownik filozofów polskich*, pod red. B. Andrzejewskiego i R. Kozłowskiego (Poznań 1999, wyd. 2, Poznań 2006); *Wizerunki filozofów i humanistów polskich. Wiek XX*, pod red. J. Szmyda (Kraków 2000); R. Palacz, *Klasyki filozofii polskiej* (Warszawa–Zielona Góra

1999). Są one, co prawda, wolne już od ideologizacji, ale obejmują albo okres tylko powojenny, albo zawierają bardzo okrojony wybór postaci. Ponadto, te pozycje, niejako z założenia, nie uwzględniają problemów, przeglądów, jak i szkół filozoficznych, charakterystycznych dla polskiej filozofii.

Dlatego stało się bardzo dobrze, że inicjatywę i wydanie *Encyklopedii filozofii polskiej*, która jest długiem spłaconym Narodowi Polskiemu za czas zniewolenia, podjęło Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, będące oddziałem Societ  Internazionale Tommaso d' Aquino¹. Towarzystwo to działa przy Katolickim Uniwersytecie Lubelskim im. Jana Pawła II i ma już na swoim koncie wydawniczym wiekopomne dzieło, jakim jest dziesięciotomowa *Powszechna Encyklopedia Filozofii* (wymieniana wśród najlepszych tego typu opracowań w filozoficznej literaturze światowej).

Gdy chodzi o pomysł opracowania i wydania *Encyklopedii filozofii polskiej*, to takim bezpośrednim impulsem było uświadomienie sobie ogromnego wkładu filozofów polskich w dziedzictwo kultury świata, podczas prac nad wspomnianą *Powszechną Encyklopedią Filozofii*. „Pozostanowiono zatem, na bazie już opracowanego materiału, podjąć prace nad przygotowaniem specjalnej edycji encyklopedii, która ukaże pełny obraz polskiej filozofii i jej rozwoju w ciągu wiek . Encyklopedia jest więc świadectwem wielkiego dorobku polskich filozof  i jego zapisem, a także ukazuje wkład Polak  w filozofię światową” (s. 10).

Główni inicjatorzy *Encyklopedii filozofii polskiej*, autorzy i wykonawcy są profesorami i pracownikami KUL, a prace redakcyjne i organizacyjne były prowadzone na Wydziale Filozofii tego  uniwersytetu. Oczywiście przy opracowywaniu poszczególnych haseł wzięli udział specjaliści z niemal wszystkich polskich ośrodk  filozoficzno – naukowych (Białegostoku, Gdańska, Katowic, Krakowa, Lublina, Poznania, Olsztyna, Opola, Szczecina, Torunia, Warszawy, Wrocławia, i innych). „Encyklopedia jest więc świadectwem zespołowej pracy polskich filozof , którzy po upadku ustroju komunistycznego, a wraz z nim narzuconego administracyjnie marksizmu, po transformacji ustrojowej, odnajdują na nowo drogę do filozofii i swoją posług  myślenia pragn  przyczynić się do

¹ Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu zostało powołane na KUL – u na Wydziale Filozofii w 1996 roku podczas V Światowego Kongresu Filozofii Chrześcijańskiej w Lublinie. Jego pierwszym prezesem został o. prof. dr hab. M. A. Krapiec. Aktualnie jest nim ks. prof. dr hab. A. Maryniarczyk.

budowania kultury filozoficznej, a tym samym do rozwoju prawdziwej kultury humanistycznej". (s.16)

Zespołem Redakcyjnym *Encyklopedii filozofii polskiej* kierował ks. prof. dr hab. A. Maryniarczyk, współpracując z redaktorami naukowymi 13 – tu działów (od filozofii renesansu poczynając, na filozofii Boga i religii kończąc). W Komitecie Naukowym obok ks. prof. dr hab. A. Maryniarczyka (przewodniczącego i prezesa Polskiego Towarzystwa Tomasz z Akwinu) występują: ks. abp prof. dr hab. S. Wielgus, s. prof. dr hab. Z. J. Zdybicka, prof. dr hab. P. Jaroszyński i prof. dr hab. H. Kiereś.

To „opus magnum” polskiej filozofii przeżywa dziś swój wielki wydawniczy sukces. Oto zaledwie w ciągu dwóch lat od zakończenia redakcji *Powszechnej Encyklopedii Filozofii* (2009r.), ukazały się dwa potężne tomy *Encyklopedii filozofii polskiej* (1904s.), przygotowane niezwykle starannie, zarówno pod względem merytorycznym jak i edytorskim. Prezentowana encyklopedia obejmuje (w układzie alfabetycznym) dzieje filozofii polskiej od jej początków do czasów współczesnych włącznie. Oprócz biogramów polskich filozofów i filozofujących humanistów (jako kryterium przyjęto nieżyjących, a z żyjących tych, którzy osiągnęli wiek 80 lat), zostały przedstawione także szkoły filozoficzne, jakie formowały się w ciągu historii, nurty, które chociaż niekiedy swymi korzeniami sięgają poza Polskę, to właśnie tutaj uzyskały szczególne opracowanie czy sformułowanie. Zostały również ukazane, charakterystyczne dla polskiej filozofii, problemy i zagadnienia, które postawili i rozwiązywali polscy myśliciele, wzbogacając w ten sposób dorobek filozofii światowej.

Należy więc zauważyć, że *Encyklopedia filozofii polskiej* obala powstałe w ciągu wieków mity, że nie istnieje oryginalna polska filozofia, że Polacy nie mają własnych, liczących się tradycji filozoficznych, a wszystko, co posiadają, jest tylko recepcją cudzych myśli. Tymczasem okazuje się, że mieliśmy wybitnych ludzi nauki, sztuki, literatury, polityki, no i oczywiście filozofii. Analizując zgromadzony (zarówno w *Encyklopedii filozofii polskiej* jak i *Powszechnej Encyklopedii Filozofii*) ogromny materiał w postaci haseł, można stwierdzić, że Polacy wnieśli znaczący wkład do światowego skarbcza filozofii i kultury.

Co więcej, można nawet wyróżnić cztery dominujące w dziejach filozofii polskiej dziedziny badań: polityczno-etyczną (Paweł Włodkowiec, Jacek Woroniecki, Tadeusz Kotarbiński, Jerzy Kalinowski, Karol Wojtyła, Tadeusz Ślipko), historyczno-kulturową (Józef Maria Hoene-Wroński, Adam Krokiewicz, Władysław Tatarkiewicz, Stefan Swieżawski), logiczno-metodologiczną (Michał z Wrocławia, Mikołaj z Mościsk, Kazimierz

Twardowski, Jan Łukasiewicz, Kazimierz Ajdukiewicz, Alfred Tarski, Stanisław Kamiński) oraz metafizyczno-antropologiczną (Mieczysław Albert Krąpiec, Karol Wojtyła). Na szczególną uwagę zasługuje ta ostatnia. Utała się bowiem wśród historyków myśli błędny pogląd, że w dziejach polskiej filozofii nie mamy tradycji metafizyczno-antropologicznej. Okazuje się wprost przeciwnie, że tym, czym wyróżnia się współczesna polska filozofia, to właśnie silny nurt metafizyczno-antropologiczny. „Został on zapoczątkowany i ugruntowany wraz z powstaniem w latach 50. XX w. lubelskiej szkoły filozoficznej. Dzięki tej szkole, w ramach filozofii polskiej, doszło do sformułowania współczesnej koncepcji metafizyki realistycznej, co jest ewenementem w filozofii światowej. Została także wypracowana uniwersalna teoria człowieka jako osoby, która może stanowić podstawę nauk o człowieku i o ludzkim działaniu (etyki, pedagogiki, filozofii kultury, prawa, religii, polityki itd.)” (s. 13).

Cenne jest w tej encyklopedii omówienie polskich czasopism filozoficznych, towarzystw i zjazdów filozoficznych jako dowód prężności i twórczości polskich środowisk naukowych. Ważnym i pomocnym, zwłaszcza w dydaktyce historii filozofii, elementem biogramów są dołączone fotografie, dzięki którym można zapoznać się z podobizną prezentowanego filozofa. Z pewnością ich obecność ułatwi recepcję studiującym przedstawionych biogramów myślicieli. Niestety, nie wszystkie biogramy zostały zaopatrzone w zdjęcia. Stało się to prawdopodobnie z powodu zbyt słabej ich jakości technicznej albo też po prostu z braku. W tomie drugim została też zamieszczona (bardzo przydatna) lista wszystkich haseł, nazwiska autorów, którzy je opracowywali oraz wskazówki dla czytelnika.

Warto podkreślić, że hasła biogramowi zawierają solidnie zredagowane i ujęte w sposób syntetyczny stanowiska filozoficzne i poglądy znakomitych polskich myślicieli, którzy znacząco oddziałali na historię filozofii i wyznaczyli rozumienie świata osób i rzeczy. Biogramy te stanowią istotne źródło informacji o konkretnej postaci oraz są okazją do zapoznania się z kontekstem powstawania danej myśli filozoficznej czy takiej właśnie interpretacji. Ten rodzaj haseł szczególnie uwzględnia sławnych polskich filozofów jak np. niezwykle starannie opracowanie następujące biogramy: „Twardowski Kazimierz” (t. 2, s. 750–753) przez J. Woleńskiego, „Swieżawski Stefan” (t. 2, s. 645–647) przez M. Markowskiego, „Wojtyła Karol Józef” (t. 2, s. 826–834) przez Z. J. Zdybicką, czy hasło „Krąpiec Mieczysław Albert” (t. 1, s. 764–770) przez W. Chudego i A. Szymaniak.

Z kolei w hasłach przeglądowych zostały przedstawione różnorodne kierunki i systemy filozoficzne (także szkoły), które znajdują się u podstaw współczesnej kultury, wyznaczając określone rozumienie otaczającej nas rzeczywistości. Przegląd ten ma na celu, nie tylko opis danego zjawiska myślowego, które zaowocowało sformułowaniem określonego systemu filozoficznemu, lecz ma także ułatwić czytelnikowi zrozumienie różnorodnych zjawisk i procesów występujących we współczesnej kulturze, a więc w nauce, sztuce, etyce i religii. Dla przykładu wymieńmy choćby takie hasła jak: „Lubelska szkoła filozoficzna” (t. 1, s. 894–912) autorstwa A. Maryniarczyka i M. A. Krapca, „Fenomenologia polska” (t. 1, s. 369–378) P. Duchlińskiego, czy „Marksistowski materializm” (t. 2, s. 54–64) opracowane przez A. B. Stępnia.

Co do haseł przedmiotowych znajdujących się w *Encyklopedii filozofii polskiej*, to chociaż są one powiązane z nazwiskami konkretnych filozofów (jak np. M. A. Krapca *personalizm metafizyczny*, K. Wojtyły *personalizm etyczny*, Z. J. Zdybickiej *filozofia religii*), zachowano jednak (z drobnymi wyjątkami) układ problemowy. Jest więc: „Personalizm metafizyczny Krapca” (t. 2, s. 330–335) zredagowany przez I. Deca, „Personalizm etyczny Wojtyły” (t. 2, s. 328–330) przez T. Biesagę i „Religii filozofia w ujęciu Zdybickiej” (t. 2, s. 454–456) przez W. Dłubacza.

Trzeba również dodać, że pod każdym hasłem została zamieszczona (dobrze dobrana) podstawowa bibliografia dotycząca źródeł a podana w układzie chronologicznym (wydanie pierwsze i ostatnie). W przypadku kilku pozycji wydanych w tym samym roku zastosowano układ alfabetyczny. Dzieła zbiorowe są podawane bez nazwiska wydawcy bądź redaktora. Dla określonych dzieł, czasopism i serii wydawniczych oraz dla miejsc wydania zastosowano skróty zawarte w „Wykazie skrótów”.

Encyklopedia filozofii polskiej prezentowana w liczbach przedstawia się następująco: ogólna liczba autorów – 297, w tym 89 osób z KUL-u (30%), 208 autorów z innych środowisk naukowych (70%). Łączna liczba haseł – 923. Hasła nowe – 400 (44%). Hasła stare (przejęte z *Powszechnej encyklopedii filozofii*) – 523 (56%). Najwięcej jest haseł biogramowych – 858. Najmniej (20) jest haseł przeglądowych. Liczba haseł problemowych – 45. Wielkość haseł jest także ogromnie zróżnicowana. Poczynając od najmniejszego hasła (zaledwie 9 wierszy): „Kowalewski Florian” (t. 1, s. 733–734) opracowanego przez A. Czajczyk, aż do największego (2143 wiersze): „Czasopisma filozoficzne w Polsce” (t. 1, s. 223–250) autorstwa A. Szymaniak.

Podsumowując, można powiedzieć, że *Encyklopedia filozofii polskiej*, ze względu na swoje walory, ma wymiar nie tylko specjalistyczny, ale również ogólnokulturowy oraz narodowy. Jest skierowana do specjalistów, którzy zajmują się filozofią, ale nie tylko. Jest ona potrzebna humanistom, którzy w filozofii muszą szukać rozwiązań podstawowych problemów i uzasadnień swoich poglądów. Jest ona kierowana do studentów filozofii i teologii, ale także i do studiujących inne dyscypliny naukowe. Jest potrzebna również osobom dorosłym wykonującym różne zawody (np. naukowcom, nauczycielom, psychologom, dziennikarzom, politykom i wielu innym), ponieważ dostarcza człowiekowi szerokiego i istotnego rozumienia rzeczywistości, które leży u podstaw wszystkich dziedzin ludzkiej działalności.

Dlatego redaktor naczelny *Encyklopedii filozofii polskiej* ks. prof. dr hab. A. Maryniarczyk napisał: „Mamy nadzieję, że *Encyklopedia filozofii polskiej*, która ukazuje się po raz pierwszy w dziejach polskiej filozofii, będzie pomocą dla studenta i naukowca, a także wizytówką wkładu Polaków w tworzenie ogólnoswiatowej kultury filozoficznej” (s. 16).

Ks. Zdzisław Pawlak

Dariusz Kwiatkowski, *Święty Józef – Patron Kościoła naszych czasów. Waloryzacja kultu Świętego Józefa w diecezji kaliskiej w świetle soborowego i posoborowego nauczania Kościoła*, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza Wydział Teologiczny. Poznań 2011, ss. 656.

Recenzowana monografia jest pierwszą w Polsce rozprawą habilitacyjną o św. Józefie, Oblubieńcu NMP.

We wstępie do rozprawy (liczącym 21 stronic), który legitymuje się wszystkimi, wymaganymi metodologicznie elementami, Autor wprowadza czytelnika w problem swej rozprawy, ukazuje jej cel oraz charakteryzuje drogę postępowania – metodę pracy i sytuuje rozprawę w znamionach soborowej liturgii i stanu badań nad współczesną myślą józefologiczną. Słusznie zauważa, że w polskiej literaturze teologiczno-liturgicznej brakuje szerszego i całościowego opracowania na temat kultu św. Józefa w Diecezji Kaliskiej, cieszącej się obecnością najstarszego sanktuarium poświęconego Patriarsze z Nazaretu.